

Сергій Рабійчук (Хмельницький, Україна)

ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЖАНРІВ УКРАЇНСЬКОГО ДИТЯЧОГО ФОЛЬКЛОРУ В СИСТЕМІ ВІЛЬНОГО ЧАСУ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Українська культура – це величезний пласт мистецьких, фольклорних, художніх, літературних надбань українського народу. Культура має великий вплив на формування світогляду, ціннісних орієнтацій, соціальної поведінки особистості. Окреме місце в системі культури займають жанри українського дитячого фольклору, які відіграють особливу виховну роль у дозвіллевій діяльності молоді. Спробуємо дати характеристику основним з них і розкрити мотиви, як сприйняття, так і залучення учнів до творчої діяльності.

Фольклор — одна з най триваліших і всеохоплюючих систем духовного життя народу, тісно зв'язана з народним побутом (як окремою системою), з літературою (яка, зрештою, витворилася з фольклору і зберігає з ним тісний зв'язок на всіх етапах свого розвитку) та ін. Фольклор як система не був незмінним за всіх суспільних формацій, в усі історичні епохи. На початковому етапі розвитку, який обіймає не одне тисячоліття, фольклор не мислився як художня творчість, він мав яскраво виявлений утилітарно - практичний характер; його розвиток був невіддільний від розвитку мови, побуту і базувався на міфологічному сприйнятті навколишнього світу, на міфологічному світогляді.

Значний пласт усної народної творчості становить дитячий фольклор, який за виконавцями та художнім світом ділиться на дві великі групи: пісні, що творяться і виконуються дорослими (колискові пісні, забавлянки тощо) та власне дитячі пісні та ігри (заклички, примовки, прозивалки, скоромовки, лічилки, ігри та ігрові пісні тощо) [2].

В усній творчості народу повноцінно представлені три роди мистецтва: лірика, епіка і драма. Епіка, в свою чергу, ділиться на прозову і поетичну. Народна усна проза ділиться на два великі масиви: на власне художню творчість (казки та анекдоти) і документальну прозу (легенди, перекази і оповідання).

Казки, як і всі інші фольклорні жанри, сягають своїми витокami стародавньої міфології, тобто періоду, коли власне казкові сюжети сприймалися і трактувалися як реальність, коли художність цих повістувань була підпорядкована завданням утилітарно - практичним, релігійним. Не всі казки набули яскраво вираженої художньої структури. Це стосується більшою мірою казок про тварин і чарівних казок, у яких всі елементи підпорядковані завданням художнього порядку: сюжет, час, простір, образи, структура тощо. Нам варто лише почути початкові речення казки, щоб з великою точністю визначити жанр: «Був один цар і мав трьох синів. Два були розумні, а один дурний»; «Десь-не-десь, у тридесятому царстві, іншій державі

жив цар з царицею і було в них два сини». Кількість казкових сюжетів та образів в кожній національній традиції обмежена; вони переходять від покоління до покоління, мало при цьому змінюючись, оскільки виступають символами загальнолюдських моральних цінностей, головна з яких полягає в перемозі добра над злом. Кожне наступне покоління успадковувало від попереднього готові сюжети, мотиви і образи з повним «набором» позитивних чи негативних рис, і навіть структуру та стиль повісткування.

Дещо осібно від основного масиву казок стоять соціально - побутові казки, продуктивний розвиток, яких, на відміну від чарівних казок та казок про тварин, простежується аж до нашого часу. Це, мабуть, найбільший підрозділ казкового масиву завдяки своїй здатності відображати сьогочасні суспільні проблеми та завдяки деякій розкутості структури. Час і простір цих казок може бути досить конкретним, чітко визначеним, а герої – сучасниками творців і носіїв казок. Соціально – побутові казки мають ще назву реалістичних, побутових або новелістичних; вони в своїх виявах є проміжною ланкою між власне казками (чарівними та казками про тварин) і анекдотами та всією не казковою прозою.

Значним масивом народної прози є легенди, перекази та оповідання, об'єднані загальною назвою фольклорної документалістики. Головне, що відрізняє їх від казок, це установка на вірогідність зображуваного, тобто віра в те, про що йде розповідь. Як і казка, легенди не тільки виникли на основі давньої міфології, а й донесли рудименти останньої до нашого часу.

Разом з мовою в контексті всього фольклорного фонду розвивалася українська пареміографія, тобто цикл найкоротших жанрів, які в образній формі відображали найістотніші сторони явищ природи, суспільних і родинних взаємин. До пареміографічного фонду українського народу відносяться приказки і прислів'я, загадки, народні прикмети, порівняння, каламбури, вітання, прокльони, побажання, тощо. У процесі вдосконалення усного спілкування створювалися своєрідні формули, образні кліше, які з часом розширювали своє значення, вдосконалювалися. Джерелом усього пареміографічного фонду було насамперед реальне життя, повсякденне спостереження природи, з одного боку, та влучні образи пісень, казок, легенд і переказів, притч та дум, а згодом писемна творчість – з другого [2].

Так виглядає, система фольклорних жанрів, вироблена і культивована українським народом упродовж віків. Вона стала тим ґрунтом, на якому утворилися професійні види мистецтв, пов'язані зі словом, і в першу чергу це література і театр. Усна народна творчість сягає в історію українського народу. Сюжетами, темами, образами і стилем народного мистецтва щедро послуговуються професійна музика, кіно, телебачення. Саме для того, щоб збагнути глибини і суть літератури, музики, театру, образотворчого мистецтва тощо, учні повинні бути добре обізнані з тим величезним багатством, яке виробив упродовж всієї своєї історії український народ.

З наведеного вище матеріалу слід зазначити, що мистецтво і фольклор завжди займали значне місце в сфері культурно - дозвіллевих інтересів молоді, і мали значний вплив виховного характеру тому важливо охарактеризувати основні мотиви звертання молоді до різних видів мистецтва. Їх можна класифікувати в такий спосіб:

- інформаційно - пізнавальний: до книг, кіно або телебачення звертаються з метою одержання інформації, задоволення інформаційного голоду;
- розважальний: виступає засобом розваги, відпочинку;
- престижно - конформістський: дивляться й читають те, що модно, приємно, престижно, те, що диктує соціальне середовище;
- компенсаторний: споживання того або іншого добутку мистецтва, здійснюваного з метою психологічної компенсації звичного монотонного життя; це спосіб піти в яскравий, нехай ілюзорний, але різноманітний і привабливий світ [5].

Для представників всіх вищезгаданих типологічних груп мотивів характерні їхній взаємозв'язок та єдність: заняття мистецтвом є найбільш змістовне проведення дозвілля, активна діяльність і у той же час - форма здійснення відпочинку, спілкування та виховання.

Говорячи про конкретні мотиви участі молоді в аматорській діяльності, варто мати на увазі, що основним її початком є прагнення повніше реалізувати свій творчий потенціал. До основних мотивів учнівської молоді можна віднести наступні:

- 1) мотиви, переважно пов'язані з художніми інтересами (інтерес до конкретного виду мистецтва, прагнення стати професіоналом);
- 2) мотиви, пов'язані із прагненням до самореалізації в конкретній творчій діяльності (прагнення на практиці виявити свої здібності);
- 3) мотиви, переважно пов'язані із предметно творчою спрямованістю (прагнення своїми руками робити гарні речі декоративно - прикладного мистецтва);
- 4) мотиви, переважно пов'язані з рекреаційною спрямованістю (прагнення відпочити після напруженої праці, змістовно й цікаво провести своє дозвілля);
- 5) мотиви, переважно пов'язані з реалізацією комунікативних інтересів (прагнення духовно збагатитися від спілкування із цікавими людьми);
- 6) престижні мотиви (прагнення домогтися популярності, успіху, визнання в суспільстві);
- 7) мотиви, пов'язані із прагненням учнів перенести елементи творчості в сферу дозвілля (заняття улюбленою справою у вільний від навчання час);
- 8) мотиви, пов'язані із прагненням бути схожим на інших (мода, наслідування) [5].

Загалом слід відмітити і наголосити, що жанри дитячого українського фольклору несуть в собі величезний виховний, навчальний та практичний потенціал. Завдання держави зберегти величезні культурні та мистецькі надбання українського народу, примножувати їх та

поширювати в системі вільного часу, дозвіллі старшокласників, та молоді загалом. Саме це слугуватиме зміцненню особистості, її становленню в сучасних соціальних умовах.

Література

1. Артемова Л.М. Історія педагогіки України: Підручник. – К.: Либідь, 2006. – 424
2. Лозко Г.С. Українське народознавство. – К. : Зодіак – ЕКО, 1995. – 368 с.
3. Любар О.О., Стельмахович М.Г., Федоренко Д.Т. Історія української школи і педагогіки: Навч. посіб. / За ред. Любара О.О. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2003. – 450
4. Українознавство: Посібник / Укладач. : В.А. Мацюк, В.Г. Пугач. – К.: Зодіак – ЕКО, 1994. – 339 с.
5. Шеховцова Е.Ю. Досуг учащейся молодежи: состояния и перспективы развития (на материалах г. Орла) : Дисс...канд. пед. наук. – Тамбов. – 2006